

Зборник радова са I научног скупа младих филолога
Србије одржаног 14. фебруара 2009. године на
Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Година I / књ. 1

Крагујевац, 2009.

Ненад ИВАНОВИЋ
Београд

ПРИЛОЗИ У СЛУЖБИ ДРУГИХ ВРСТА РЕЧИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (на материјалу из Речника САНУ)¹

У раду се даје опис лингвистичких фактора који мотивишу употребу прилога у служби других врста речи у српском језику. На основу грађе од 74 лексикографски обрађених прилога који су употребљени у служби **именица, придева, предлога, везника, речца и узвика**, ексцерпираних из 18 томова великог описног Речника САНУ, групишу се и класификују језички чиниоци који су се показали најзаслужнији за поменуту употребу прилога у служби ових граматичких класа. У закључку рада, истиче се и питање семантичке локализације овакве употребе прилога између **полисемије** и **хомонимије**, а износе се и проблеми који се јављају приликом лексикографског приступа описаном систему прилошких трансформација у српском језику.

Кључне речи и изрази: прилог, граматичка класа, функционално-семантичка анализа, Речник САНУ

1. Увод

1. Прилози у српском језику представљају врсту непроменљивих речи чији функционални оквири у знатној мери превазилазе постојеће дефиниције њихове граматичке класе. Захваљујући томе, прилошке речи чине предмет сталног научног интересовања, што за последицу има растући број лингвистичких студија о њиховој природи и значењу. Међутим, и поред тога што је у нашој науци о језику последњих деценија доста урађено на плану семантичког мапирања и синтаксичке анализе прилога, мање је расправљано о функционалним границама њихове категорије, односно о додирним тачкама прилошких речи са другим врстама речи у граматичком систему.

Стога ће основни задатак овог рада бити да, путем типолошког описа употребе прилога у служби других врста речи српског језика, расветли мотивацију те лингвистичке појаве; као и да, кроз семантичко-прагматички оријентисан приступ теми, баца светло на питање функционалне ре-евалуације прилога као централне категорије непроменљивих речи.

1 Овај текст је настао као резултат рада на пројекту 1597: “Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ”, који у целини финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.

2. Функционално-семантичка анализа прилога у служби других врста речи: теоријске поставке и разматрања

1.1. Иако је особину појединих прилога да своје значење и функцију прилагођавају именицама или придевима са којима су се нашли у синтагматским спојевима половином 20. века приметио још А. Белић², поменута особина је први пут представљена као **опште својство прилога** тек у раду И. Грицкат о односу прилошких према придевским значењима из 1961. године (Грицкат 1961: 69–70). Мотивисана дескриптивном анализом прилога у првим томовима Речника САНУ, која је указала на њихову велику функционалну и семантичку раслојеност, ауторка је приметила да саставни део граматичких функција прилога као врсте речи представља њихова употреба у служби *именица, везника, речца, предлога* и *узвика*.³ Иако није понудила научни термин за овакву врсту прилошких трансформација, називајући их једноставно „обртима“, И. Грицкат је одредила основе методолошког оквира за анализу датог питања, тврђом да оно припада функционално-семантичкој равни језичких проучавања.⁴

Две деценије касније, у познатом раду о различитим видовима анализе прилога у нашој лингвистичкој науци, иста ауторка се вратила на питање промене њихове граматичке службе у различитим контекстима језичке употребе. Указујући на блиску повезаност промене синтаксичког окружења прилога са њиховим преласком у друге врсте речи, И. Грицкат је указала на постојање неких стилско-језичких чинилаца који могу мотивисати тај процес, попут архаичних, односно локалних узуса у слагању прилога са другим реченичним члановима (Грицкат 1981: 16).

1.2. Изложене тезе о прилозима као категорији непроменљивих речи која је под утицајем језичких чинилаца склона променама граматичке парадигме, теоријски је заокружио И. Стевовић, у раду који је објединио лексичко-граматичку проблематику прилошких речи и функционални приступ лексикону (Стевовић 1973). Разматрајући прилоге као врсту

2 „Када се прилог употреби уз именицу, он не може остати у својој прилошкој функцији јер се одредбене речи морају слагати у флексивним језицима са именицом у роду (колико га има), броју (јед. и мн.) и падежу ... Дакле ни у једном се [оваквом] случају не чува прилог као прилошка категорија већ се претвара по значењу и функцији или у именицу или, по значењу, облику и функцији, у придевску (односно заменичку) реч“ (Белић [1956] 1998: 561).

3 У свом раду И. Грицкат не спомиње употребу прилога у служби *придева*, будући да таква служба представља маргиналну, и стога тешко уочљиву језичку појаву (уп. т. 4.3).

4 Имајући у виду традиционално схватање синтаксе као науке о принципима на основу којих се, од ограниченог броја конститутивних елемената, формира неограничен број реченица, И. Грицкат је истакла да употреба прилога у служби других врста речи представља појаву која спада „пре у проблематику вишезначности и полифункционалности одређених речи него међу питања о реченичним службама прилога и његових подврста, јер су могућности за таква пребацивања ограничене“ (Грицкат 1961: 70). У потоњим деценијама, а под утицајем савремених истраживања која су показала значај синтаксичких истраживања за развој теорије о врстама речи, И. Грицкат је овај став подвргла ревизији.

речи која не поседује формална обележја, већ се у граматичком систему дефинише кроз спој функције и значења⁵, овај аутор је указао на способност једног броја прилога да, када се нађу у функцији других врста речи, модификују своје основно значење у складу са семантичким обележјима циљних граматичких класа. На примерима употребе прилога у служби модалних речца, И. Стевовић је показао да је један од најчешћих мотива-тора овакве употребе – експресивизација исказа у коме се прилози налазе (Стевовић 1973, 81–83).

1.3. И поред научних радова и сродних увида у дескриптивним гра-матикама⁶ који су се, у другој половини 20. века, бавили питањима кон-текстуалне употребе прилошких речи, до целовитије анализе односа њиховог граматичког статуса према семантичком и прагматичком аспекту дошло је тек у раду П. Пипера о заменичким прилозима у српском језику (Пипер 1983); односно у студији С. Ристић о начинским прилозима у савременом језику (Ристић 1990).

1.3.1. Разматрајући питања класификације и употребе заменичких прилога као међукаатегоријалне форме која обједињује функционално-се-мантичке елементе обе врсте речи, и заменица и прилога, П. Пипер је, између осталог, указао и на велик утицај прагматичких фактора, који обухватају субјективну језичку оријентацију говорника према објекту квали-фикације, на чињеницу да је реч у одређеном контексту употребљена као заменица или као прилог (Пипер 1983: 60 и д.). Овај аутор је, при том, подвукао и чињеницу да научна разрада изложеног проблема у највећој мери почива у оквирима функционалних теорија о врстама речи.⁷

1.3.2. Са друге стране, у анализи утицаја контекста на промену се-мантичке структуре речи, С. Ристић је, посматрајући употребу начинских прилога у случајевима промењеног комуникативног циља, формулисала важан закључак да се прилози прилагођавају измењеном контекстуалном окружењу тако што развијају интегралне семе нових значењских пара-дигми (Ристић 1990: 37). У контексту анализе изведене у нашем раду, ова констатација је поткрепила тезу да поменути развој семантичке структу-ре прилога има изванкаатегоријалну природу, тј. да није нужно ограничен на једну граматичку класу.

5 „Прилози се, као и остале пунозначне речи, морају дефинисати по функцији, према структурној вредности њиховог стварног значења. Прилози имају функцију околнос-тии (време, место, начин, прилике). Стварно значење прилога оформљено је у струк-турно-граматичко значење околности под којима се врши глаголска радња“ (Стево-вић 1973: 83; курзив ауторов).

6 Типологији синтаксичких функција прилога у односу на промене њихове морфолош-ке структуре посвећени су одељци Граматике П. Мразовић и З. Вукадиновић (1990: 397 и д.).

7 У складу са изложеним, за анализирани заменичке прилоге П. Пипер употребљава термине *заменичка реч* и *прилошка реч*, чиме наглашава функционално–семантички приступ одабраној теми (Пипер 1983: 17 и д.).

3. Лексикографска обрада прилога у служби других врста речи у Речнику САНУ као основ за лингвистичку анализу

2.1. Изложена сазнања о форми и функцији прилошких речи, присутна у теоријској мисли наше науке о језику, током друге половине 20. века нашла су примену у методологији израде великог описног *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (у даљем тексту: Речник САНУ). Напоредо са научним увидима у сложеност и полифункционалност прилога као граматичке класе, током израде овога речника развијале су се аналитичке методе регистровања и дефинисања фактора који су, у равни писане и говорне комуникације, мотивисали различите контексте употребе семантичког садржаја прилошких речи. У складу с овим, у процесу лексикографске обраде прилога у Речнику САНУ примећено је да се, под утицајем сасвим одређених лингвистичких чинилаца, лексичке јединице са прилошким семантичким садржајем употребљавају у служби других врста речи, при чему важи правило да се оваква употреба региструје и издваја под засебну тачку у речничком чланку.⁸

Сагледавањем услова под којима је дошло до поменуте појаве, као и анализом семантичких процеса који су се при том одиграли унутар њихове полисемне структуре, дошло се до закључка да је употреба прилога у служби других граматичких класа мотивисана на различитим нивоима реализације језика. У складу с овим, лексикографски опис поменуте појаве, поред тога што је пружио увид у промене граматичког статуса прилога у односу на контекст њихове употребе, такође је, поред семантичке, обухватио и унификовано образложење њене прагматичке (односно ситуационе) и функционално-стилске мотивације. Нарочиту улогу у овом образложењу одиграли су принципи обраде лексике у једнојезичним речницима, који, према речима И. Грицкат, налажу тумачење речи на више језичких нивоа, уколико то допуштају њихова граматичка врста и семантика (Грицкат 1983: 23).

2.2. Имајући ово у виду, анализу која је изведена у раду спровели смо на основу грађе од 74 прилога у служби других врста речи, који су као такви обрађени у 18 до сада израђених томова Речника САНУ⁹. Утврђивањем типологије лексикографских описа дате појаве, као и анализом

8 У одељку *Упућивања за израду Речника САНУ*, спису који дефинише и нормира главне аспекте његове израде, прописано је обавезно издвајање и, под засебном тачком, дефинисање контекста у којима се прилог употребљава у служби друге врсте речи. То је учињено следећом формулацијом: „**Шетање речи кроз врсте**. Прелази речи из једне категорије у другу ... показују се на тај начин што се реч-одредница даје са ознаком оне врсте којој она припада по чешћој употреби или по пореклу, али се под засебном тачком значења, у загради, неподвучено, каже у којој се служби још употребљава. Тако неки прилог може бити у служби везника, или у служби предлога“ (*Упућивања за израду Речника САНУ*, чл. 313).

9 Корпусу од 17 објављених томова Речника САНУ прикључен је и осамнаести, необјављени том, тренутно у фази завршних рецензентских напомена и припреме за штампу. На тај начин, у раду је заокружен преглед прилога на слова А–О.

прагматичких и стилских контекста у којима је до ње дошло, били смо у стању да групишемо и лингвистичке чиниоце који су је мотивисали.

2.3. Аналогно њиховој семантичко-граматичкој обради у Речнику САНУ, случајева употребе прилога у служби других врста речи у раду смо разликовали, и раздвојили, од случајева када се једна лексичка јединица истовремено употребљава у форми више граматичких класа (при чему је једна од тих класа прилог, а друга везник, предлог и сл.). У првом типу случајева, лексичка јединица која је иницијално прилог прилагођава свој семантички садржај циљној врсти речи у чијој служби се налази; док у другом, семантички садржај једне лексичке јединице истовремено може стајати у својству основног значења више врста речи. Тако је, на пример, лексема *докле* ушла у домен нашег истраживања, а лексема *када* није – будући да се прва у свом основном значењу у Речнику САНУ дефинише само као *ујийџни* и *ујийџно-узвични* *џрилоџ*; а друга, истовремено, као *џрилоџ за време, везник и речца*. Из истог разлога, предмет анализе овог рада не представљају ни лексема: *џде* (у Р. САНУ дефинисана као *џрилоџ за место (ређе џравац или време) и везник*); *куда* (*џрилоџ за џравац и везник*); *како* (*џрилоџ за начин и везник*) и друге, сродно обрађене лексичке јединице.

3.1. Судаћи према прикупљеној грађи, као језички мотиватори употребе прилога у служби других граматичких класа издвајају се три типа лингвистичких фактора, које начелно, према њиховим основним одликама, можемо дефинисати као: **семантички, прагматичко-модификациони и функционално-дискурзивни**. Изложена класификација грађе условљена је чињеницом да у Речнику САНУ постоје одговарајућа три типа лексикографског описа прилошких трансформација.

3.1.1. Код **семантички** оријентисаног типа описа, који у Речнику САНУ карактерише дефиниције прилога у служби **именица и придева**, истакнуто је да се семантички садржај прилога реализује са функцијом идентификације, односно квалификације појмова. Тако је, на пример, именичка употреба прилога *вољно* у примеру: „После **вољног** војници се окупише око чланова комисије“ (Давичо О.), у овом речнику представљена као генерализација начинског значења прилога у референцијално значење општег стања, које је својствено именици.

3.1.2. Код **прагматички-модификационо** оријентисаног типа лексикографског описа, који карактерише прилоге у служби **речца и узвика**, истакнуто је да се реализација семантичког садржаја прилога одвија у контексту модално или експресивно уобличене комуникативне намере говорника. Тако је, на пример, суперлативна употреба временског прилога *касно* у служби допусне речце, у примеру: „У нашем крају нема школе ... па **најкасније** и чему?“ (Новак В.), у Речнику САНУ представљена као модална употреба садржаја прилошке речи, у функцији појачавања основног исказа.

3.1.3. Код **функционално-дискурзивног** типа описа, који у Речнику САНУ карактерише дефиниције прилога у служби **предлога и везника**, промена граматичке класе прилога образложена је њиховим постављањем у синтаксичку, релациону функцију односа између речи, синтагми или реченица. Као што показују обрађени случајеви, овакве измене у употреби прилога увек мотивишу функционално-стилски чиниоци. Тако, на пример, у реченици: „**Истом** што је царев син заспао, дођу виле опет“ (НПр Продановић Ј.), употреба временског прилога *истом* у служби везника за увођење временских зависних реченица представља једно од диференцијалних обележја приповедног (наративног) стила (уп. т. **6.0.3**).

4. Прилози у служби именица и придева

4.1. Прилози у служби именица

У зависности од значењске класе којој припадају, код прилога у именичкој служби могу се издвојити два типа случајева у којима прилошки садржај задобија именичку реализацију и вредност.

4.1.1. Прилози у служби заједничких именица. Код ове групе случајева, као именице се користе они прилози са општим значењем *места, времена и начина*, који се у појмовном свету говорника прихватају као номиналне вредности. То значи да семантички садржај одговарајућих прилога задобија универзална својства квалитета или мере, чиме се прилошка вредност супституише појмовима које изворно означава. Овде спадају прилози са следећим значењем:

места: *ван* („иностранство“); *унуира* („простор омеђен државним границама, држава“): „Уједињење на основу великосрпске монархије, без слободе *унутра* и без независности према *ван*“ (Поповић Ј.);¹⁰

времена: *данас* („садашњост, данашњица“); *јуче* („јучерашњи дан, јучерашњица“): „Ваљда ће да мине то проклето *данас*, | Које око тебе | Разлива и пружа | Злочиначки талас“ (Вучо А.); „Твоје *данас*, бит ће сутра *јуче*“ (Ујевић Т.); и

начина: *жао* („неправда, увреда“); *вољно* („слободно време ван строја или службе“): „Гласовити човек ... пада изнебуха у њихово село које му је *жао* учинило“ (Божовић Г.); „За време *вољног* збисмо се, као обично, у гомилице и већ отпоче ... разговор“ (Нушић Б.); „Најзад – добили су *вољно* и редови су се расули по крупном шљунку“ (Лалић М.).

4.1.2. Посебну подгрупу унутар ове групе примера представљају **прилошки изрази**, попут: *будибогснама* („чудно, наопако“) и *бог-ше-пийша* (у временском или месном значењу); који се персонализују и тиме прелазе у именичку службу. Овом супституцијом, поменути изрази задобијају ре-

10 Семантичке дефиниције прилога у служби других граматичких класа које се у раду доносе под наводницима, као и пратећи примери који служе као илустрација овакве употребе, преузети су из одговарајућих сегмената њихове лексикографске обраде у Речнику САНУ.

ференцијална значења „нечисте силе, ђавола“ (за *будибоџснама*); односно „непознатог или безвредног човека“ (за *боџ-ше-пийиша*). Примери: „Видео је он сам, да не ваља шта ради; али га узео буди-бог-с-нама на своју руку, па га не пушта“ (Лазаревић Л.); „Узео га буди бог с нама за уши, па ич не види де иде“ (Елезовић Г.); „Па као да му је Јоцко, неки шегрт, неки бог-те-пита, наставља он“ (Конфино Ж.), и сл.

4.1.3. У обе групе наведених случајева, именичку службу врши ограничени број прилога чије значење се, у свести говорника српског језика, генерализује у појмовно-референцијални модел. Захваљујући томе, ови се прилози реализују у сасвим одређеним, конвенционалним синтагматским окружењима.

4.1.4. Прилози као позајмљенице из страних језика у именичкој служби. Други тип случајева у којима долази до употребе прилога у служби именица везан је за процесе рецепције и семантичког прилагођавања лексичких позајмљеница, преваходно из романских језика. Дobar пример за илустрацију овог процеса представља усвајање прилога за начин који изворно припадају музичкој терминологији италијанског језика: *адађо*, *алеђро*, *анданти*, *вибратио*, *модератио* и сл. Прелазак ових прилога, са изворним значењем музичког темпа, у граматичку класу именица, праћен је ширењем њихове семантичке структуре на општу појмовну вредност, што за последицу има и њихову детерминологизацију. Примери: „[Његови су] анданти подсећали на прскање пролећног ветрића, фини адађи на јесењу кишу“ (XX век, часопис); „Очекивао сам нестрпљиво кад ће отпочети анданте, кад ће се та чудна мелодија још једном појавити у челима“ (Живадиновић С.); „Таквог пјевања више нема или је на том мјесту отегнуто ‘ој’ искићено дуготрајним триљем или вибратом“ (Широла Б.) и сл.

На исти тип случајева наилазимо и код употребе прилога *инкоџнишо* („стање прикривеног идентитета“) и *екс* („чаша која се испија на дужак“) из латинског језика; *аконџио* („аконтација“) из италијанског; и *визави* („особа која се налази преко пута некоме“) из француског – који употребом у свакодневном говору своје начинско значење супституишу номиналном вредношћу. Примери: „Јутрос је баш молио за аконто због Ускрса“ (Нушић Б.); „Наполеон, не могући да сачека долазак своје царске веренице на уговореном месту, одјурио [је] обичним колима, у инкоџништу, њој у сусрет“ (Андрић И.); „Испија се ‘екс’ ... Изврћу се испражњене чаше без капи“ (Јањушевић М.); „Занима ме ко ће у тој игри бити мој визави?“ (Ред. пример, Р. САНУ), и сл.

4.1.5. Посебну подгрупу унутар ове групе примера представља именичка употреба прилошких архаизама *зухар* („корист, добробит, вајда“); *јандал* („засебно, издвојено место“); и *колај* („место погодно за чување стоке“), који су усвојени из турског језика. Будући да се код ових лексема изворно прилошко значење сасвим изгубило, оне се у Речнику САНУ још само етимолошки обележавају као прилошке речи.

4.2. У свим набројаним трансформацијама (т. **4.1.1 – 4.1.5**), прилози задобијају морфолошка и синтаксичка својства именица као циљне граматичке класе.

4.2.1. Тако, на морфолошком плану, запажамо да се код ових речи развијају формална обележја граматичког броја и падежа, што је нарочито уочљиво у групи примера који обухватају позајмљенице из страних језика, нпр.: у *инкогниту*, *фини адаћу*, *ошегнуто* 'ој' *искићено ... вибрашом*, и сл.

4.2.2. Истовремено, овако употребљени прилози на синтаксичком плану задобијају функције субјекта, правог или неправог објекта – а у складу с тим, у стању су да улазе у синтагме са детерминативним изразима попут *мој, твој, наш, његов, исти онај*, што представља основну одлику именица као класе речи која поседује својство референцијалне идентификације појмова (уп. Бејкер 2003: 127 и д.): *о нашему данас, твоје јуче, његови анданџи, неки боџ-ше-џиџи* и сл.

4.3. Прилози у служби придева

Будући да између придевског и прилошког система у српском језику постоји широк семантичко-функционални паралелизам, који је у науци више пута истицан¹¹, не чуди појава да је употреба прилога у придевској служби сведена на мали број специфичних случајева. До њих долази у примерима у којима се семантички садржај прилога не остварује у служби семантичке модификације глаголског значења – већ у служби атрибутивне модификације значења именице, која је својствена придевским речима.

4.3.1. Код **прилошких израза**, попут *аџа-драџа* („неуредан, алкав“) и *будибоџснама*, долази до супституције прилошког придевским значењем, у следећим примерима: „Тако се женска по мало привикне на своју алкавост, па је увек ... аџа-драџа“ (Поповић Д.); „Ражалило се Симеуновици што је вечерас такав, буди бог с нама“ (Симић Н.), „Што си данас некако будибокснама?!“ (Стојановић С.).

4.3.2. Аналогно са прилозима у служби именица, у Речнику САНУ је забележен мали број **позајмљеница из турског језика**, које се перципирају као придеви, а још само по етимологији се квалификују као прилози: *букадар* („многи“); *башка* („особит, који није као остали“, са обликом компаратива *башкије*); и *мукџе* („бесплатан“). Примери: „Те ти ферман пишу на букадар стране (Шантић А.); „Ово је дијете башка, али је оно

11 Тако се, у већ помињаном раду И. Грицкат из 1961. године, опсежно расправља о односу прилошких према придевским значењима. У оквирима истог питања, у току израде Речника САНУ примећено је да је тешко разграничити случајеве у којима су употребљени придевски облици средњег рода од оних у којима су, у истом контексту, употребљени прилози, попут: „Говорио је *иужно*“, „Гости се *богаџо*“, и сл. За синтетички преглед односа између придева и прилога у англосаксонској и домаћој лингвистици почев од 70-тих година 20. века в. новији рад М. Ивић о овом питању (Ивић 2007²).

опет башкије, значи: боље, уредније, одвојеније“ (Јовићевић А.); „Гладним Циганчићима све се привиђају дебеле, печене коке, мукте батаци на богатој даћи и хлебови“ (Шапчанин М.), и сл.

5. Прилози у служби речца и узвика

Као што смо већ истакли, до промене граматичке класе којој припада семантички садржај прилога може доћи и услед измене комуникативне ситуације, тј. прагматичког контекста унутар кога је употребљен. У тим случајевима, прилошка реч представља лексичко средство којим се изражава говорников став о одређеној појави, или његово емоционално стање. Стога су следеће две групе случајева употребе прилога – у служби речца и узвика – везане за промене које су мотивисане модализацијом, односно експресивизацијом контекста њихове употребе.

5.1. Прилози у служби речца

Како показује прикупљена грађа, у језику се прилози најчешће користе у служби **модалних речца**, којима се изражава *личан став говорника према предмету разговора*. У овим случајевима, функција модификације садржаја глагола, која је својствена прилозима, постаје функција модификације садржаја целог исказа, која је својствена речцама.¹² У Речнику САНУ забележени су следећи примери овакве употребе прилога:

5.1.1. У службу речца за *изражавање утиска и оцену ситуације*, којима се износи говорников став према садржају исказа, улазе прилози са следећим значењем:

времена: *најзад* и *најпосле* (у значењу: „узимајући у обзир све речено, уосталом“). Примери: „Јер, најзад, доскора је Србија ... била тако бедно сиромашна и незнатна земља, да ваше евентуалне националне жртве не би имала на шта и да употреби“ (Секулић И.); „То је, напоследку, добро; критичар треба да води рачуна о овоме што песник сам о својим песмама рече“ (Недић Љ.);

начина: *збиља* („кад смо већ код тога, узгред“); *једноставно* („просто-напросто“); *као* (1. „изгледа, рекло би се“; 2. „бајаги, тобоже“). Примери: „Шта је, збиља, било даље с том кућом?“ (Ред. пример, Р. САНУ); „Једноставно се направио да нас не види“ (Милићевић В.); „Плашила се човјека ... који је једноставно луд“ (Дончевић И.); „Пријатељ му се као мало устезаше“ (Сремац С.); „Као каква је несрећа, ако буде и побегла!“ (Стерија Ј. П.); „А шта му као значе те речи?“ (Нушић Б.); „Царица, која је дотле као спавала, отвори очи“ (Гавриловић А.), и сл.

5.1.2. У службу речца са *ојшћим значењем уверености* говорника да је оно што је изнето у исказу истинито, улазе прилози са следећим значењем:

¹² О разликама између функција прилога и модалних речца у односу на њихову синтаксичку позицију в. у: Мразовић–Вукадиновић 1990, 407.

времена: *застално* („зацело, сигурно, поуздано“): „Сличних насеобина ... било је, застално, више и ако о њима немамо ... потврда“ (Малећић Ђ.);

начина: *очигледно* („без сумње“), *просто* („баш, управо“), *јединствено*. Примери: „Очигледно, стара добра времена отишла су у неповрат“ (Ђорђевић М.); „Без наследности сваки би органски напредак био напросто немогућан“ (Поповић Б.), „Понеки се наши критичари чак ни толико не труде, већ само просто напросто препричају дело, рецимо приповетку“ (Домановић Р.); „Ни у политичком и друштвеном животу напредак, као крајњи резултат, не зависи јединствено од добрих вођа“ (Поповић Б.).

5.1.3. У службу речца за *изрицање сујројности*, којима се у исказ уводе говорникови ставови супротни садржају исказа, улазе прилози са следећим значењем:

места: *овамо; онамо*. Примери: „Бајаги, браник вере Христове [папа], | а овамо претежнија је реч | власника римског него Христовог“ (Костић Л.), „Какав јој је муж и крв би потекла ... А овамо опет с њиме [љубавником] се виђа“ (Станковић Б.); „А онамо која ми корист тајити“ (Пеција П.); и

начина: *опет*. “То је био леп и значајан успех, којему су се Срби много радовали, а који је опет бацао у бригу Аустријанце“ (Новаковић С.), „Један је опет одликован што се после учињеног великог дефицита није убио“ (Домановић Р.).

5.2. Из изложених примера је видљиво да модализација прилошког значења, употребљеног у функцији обележавања или модификације исказа, често подразумева и његово апстраховање, при чему конкретни значењски елементи везани за просторну или временску локализацију радње, који су својствени прилозима, улазе у службу нијансирања односа између информације дате у исказу и говорниковог личног става, који се изражава речцама.

5.3. Прилози у служби узвика

У функционално-семантичкој анализи узвика као граматичке класе нарочито се истиче њихова способност да, у својству пратилачких елемената исказа, интерпретирају различита душевна стања, расположења или ставове говорника који их употребљавају.¹³ При томе је нарочито приметна могућност ових речи да, у споју семантичких и експресивно-прагматичких елемената, супституишу информације које су својствене читавом исказу.

5.3.1. Стога у службу узвика обично улазе они прилози који поседују потенцијал експресивизације свог основног значења у смеру изражавања емоција говорника, односно исказивања њихових личних ставова о

¹³ „Узваницама ... се упућује на различита душевна стања и дојмове, као што су: радост, жалост, страх, сумња, угода, бол, изненађење и др.“ (Барић *et al.* 1997: 283).

предмету разговора или ситуацији у којој се налазе, као што је видљиво у следећим примерима:

Прилози са значењем **места**: *бестрага*; *добога*; *напред* (у својству борбеног поклича): „Иди бестрага кад ниси ни за шта!“ (Сремац С.), „Заиста, гдје ли је бестрага она последња окука!“ (Ђопић Б.); „Добого! ... За кваку ухватила, – ено уђе!“ (Настасијевић М.), „Добого, шта учини?“ (Петровић П.); „Напред! напред! Ко је јунак храбар!“ (Јакшић Ђ.);

Прилог са **начинским** значењем: *здраво*: „Здраво, браћо, здраво!“ (Змај Ј. Ј.);

Прилог са значењем **мере, количине**: *дајбуди* (у покр. значењу: „нека тако буде, нека ти буде, нека буде како кажеш“ (Лика, Шкарић М.);

Прилог са значењем **степенa особине**: *баш*: „Е, ти си, дакле, нови уча! ... Е, баш, баш!“ (Веселиновић Ј.).

5.3.2. Другу групу случајева употребе прилога у служби узвика чине они прилози који се употребљавају у својству заповести, тј. команди којима се саговорнику налаже да нешто учини, односно заузме одређени став, положај и сл. Примери:

Прилози са значењем **места**: *далеко* (само у облику компаратива са значењем наредбе: *даље*); *налево* и *надесно* (у облику војничких заповести); *напред* (као војничка наредба): „Даље, нечастиви!“ (Ранковић С.), „Опет се зачу тихо ... куцање. – ’Даље!’ повикну Јаков“ (Кумичић Е.); „На команду; „На дес-но” или „на ле-во”, војник се окрене у означену страну“ (Пешадијска правила); „Командири напред! – зачу се оштар глас команданта“ (Јаковљевић С.);

Прилог са **начинским** значењем: *вољно*: „Капетан командоваше: вољно!“ (Јакшић Ђ.). “Седница [је] била завршена и Радисав дао члановима суда: ’Вољно!’ те се ови дигоше и пођоше сваки својој кући“ (Нушић Б.);

Прилог са значењем **количине**: *доста*: (у значењу: „прекини, престани, умукни“): “Почне бијесно лупати ногама и дерати се: – ’Доста, доста, јеси ли чула?!“ (Шегедин П.).

5.4. Основно прагматичко обележје прилога у служби узвика представља њихово везивање за узак круг сасвим одређених комуникативних ситуација, које обезбеђују експресивну маркираност информације и дају додатна семантичка обележја значењу прилошке речи. Стога се ова појава, као што показује прикупљена грађа, најчешће реализује у контексту дијалогских форми (раз)говорне ситуације.

6. Прилози у служби предлога и везника

Трећа група случајева у којима долази до промене прилошке функције и значења везана је за њихову употребу у **служби предлога и везника**. Ова употреба подразумева коришћење семантичког садржаја прилога у синтаксички мотивисаним функцијама именовања и означавања односа између речи, синтагми и реченица.

У нашој науци о језику одавно је констатовано да су категоријалне границе између граматичке класе прилога с једне, и везника и речца с друге стране – врло нејасне. Овај закључак је заснован на чињеници да, захваљујући елементима месног, временског или начинског значења у свом семантичком садржају, који одговара сродним функцијама предлога и везника, прилози могу имати граматички статус ових функцијских речи. Тако је, у одељку своје граматике посвећеном овој теми, М. Стевановић утврдио да се за неке речи, попут *више*, *ниже* и *близу* – само према синтаксичкој функцији, односно контексту употребе, може закључити да ли припадају генитивним предлозима или прилозима;¹⁴ док је А. Белић, констатацијом да се прилошки садржај може поставити у везничку функцију, то исто утврдио и за однос између односних прилога и везника.¹⁵

Међутим, бројни примери употребе прилошких речи у служби предлога и везника, који су присутни у Речнику САНУ (в. т. **6.1.** и **6.2.**), упућују нас на три међусобно повезана закључка који додатно осветљавају дати проблем из семантичке, прагматичке и функционално-стилске равни, и који, у извесној мери, усложњавају изнете тезе.

6.0.1. Прво, у вези са **семантичком реализацијом** овако употребљених прилога.

За разлику од претходно изложених случајева, у којима је прелазак прилога у друге граматичке класе био мотивисан променом њиховог појмовног садржаја (т. **4.**), односно модализацијом основног значења (т. **5.**) – прелазак прилога у службу предлога и везника мотивисан је на други начин: потребом да се прилошки садржај постави у синтаксичку функцију увођења предлошких синтагми или зависних реченица у целину исказа. Према томе, измене у семантичком садржају самих прилога који стоје у функцији предлога и везника своде се на прилагођавања њиховом новом синтаксичком окружењу (в. т. **6.2.** и **6.4.**).

6.0.2. Друго, у вези са **значењем исказа** у којима се овако употребљени прилози налазе.

Познато је да се, у граматичкој класификацији, предлози и везници сматрају примарно функцијским речима, дакле, речима које обележавају и модификују односе између чланова синтагми и реченица. Другим речима, сматра се да ове две врсте речи немају сопствену семантичку структуру, већ се као граматичке речи дефинишу функцијама (уп. Остојић 1998: 199). Међутим, будући да прилози као врста речи поседују сопствено лексичко значење (уп. т. **1.2.**), њихова употреба у служби предлога и везника подразумева одређену семантичку модификацију функције са којом су употребљени. Поменуто модификација, на прагматичком плану, у зна-

14 „Предлози, дакле, поред главног значења ... имају и прилошко значење ... То су, нпр. непроменљиве речи *више*, *ниже*, *близу*, о којима само према њиховој функцији можемо закључити којој од ове две врсте речи припадају“ (Стевановић 1975¹: 380–381).

15 „Најразличитији релативни (односни) прилози, вршећи *функцију* временску, начинску или месну – служе у свима језицима и као свезице“ (Белић [1956] 1998: 97, курзив: Н. И.).

чајној мери утиче на значење читавог исказа, имплицирајући да постоји нарочита комуникативна ситуација у основи овакве прилошке употребе.

Ово стање најбоље се уочава када, у оквиру истих исказа, упореди-мо примере употребе предлога или везника са примерима употребе прилога у предлошкој или везничкој служби: *„Држаше дућан ... поред ових сеоских потлеушица“ (предлог за место употребљен у неутралном контексту) : „Држаше дућан ... малочак ових сеоских потлеушица“ (прилог у служби предлога за место); односно: *„Скочи Кулин као помамљен“ (поредбено-начински везник употребљен у неутралном контексту) : „Скочи Кулин колико помамљен“ (прилог у служби поредбено-начинског везника), и сл.

6.0.3. И треће, у вези са **функционално-стилским аспектима** овакве употребе прилошких речи.

Примери предлошке и везничке службе прилога, који су ексцерпирани из Речника САНУ, потврђују да прагматичка модификација исказа у којима се они налазе представља диференцијално обележје специфичне функционално-стилске организације текста. Судећи према изворима наше грађе, постављање прилошког садржаја у предлошку или везничку функцију чини једно од најмаркантнијих обележја усмено-поетског и усмено-наративног стила с половине 19. века; као и оних функционалних стилова наративно-реалистичке прозе с почетка 20. века који се развијају по угледу на усмену књижевност.

6.1. Прилози у служби *предлога*

Сви прилози који су употребљени у предлошкој служби употребљавају се уз један падеж, генитив, и махом имају **опште месно значење**. Службу предлога узимају прилози са следећим значењима:

места: *испрека*; *наоко* („около“); *наоколо*; *около*; *кружом*; *најоред*. Примери: Сакупљало [се] друштво и домаће и испријека Драве око карташког стола (Новак В.); Ја имам заповијед од нашега ... Цара, да са сваким наоколо себе мирно и лијепо живимо (Петровић П.); „Данас [се] састадосмо ... да умиримо два домаћа браства ... около главе покојнога Рада Николина“ (Врчевић В.); „Ваше војске истурите | По границам' поставите | Кругом влашке Горе Црне“ (Његош); „Неће ходит' Мило пред овцама, | Него иде напоред оваца“ (НП Вук);

начина: *наокрст*; *наочиглед*. Примери: „Позове га да ... дође у Стабна ... ће ће му ... бити сигурније но игдје наокрст свијета бијелога“ (Босанска вила, часопис); „Јесенице и Дуће јесу ... на очиглед мора, које плаче њи'ов крај“ (Иванишевић Ф.);

количине: *мало(чак)*: „Држаше дућан ... малочак ових сеоских потлеушица“ (Наметак А.).

6.2. На равни промена у семантичкој структури употребљених прилога, запажа се појава свођења начинских сема у прилозима *наокрст* и *наочиглед*, односно количинске семе у прилогу *малочак*, на опште зна-

чење места, које одликује конструкције са генитивним предлогом. Ово свођење изазвано је чињеницом да је, у наведеним случајевима, значење прилога мотивисано механизмом визуелне перцепције говорника.

6.3. Прилози у служби везника

Судећи према прикупљеној грађи, сви прилози који су употребљени у служби везника имају субординативни карактер, што значи да се користе за увођење зависних реченица (са временским, узрочним и поредбеним значењем) у комуникативну целину.

6.3.1. У служби везника за увођење *временских зависних реченица* користе се прилози са следећим значењем:

времена: *истом* и *ошћокле* (за обележавање различитих временских перспектива напоредног одвијања радње исказане зависном реченицом, са значењима: „у исто време“, „одмах после, пошто, након“, „неочекивано, изненада“, „истовремено“ и сл.). Примери: „Истом што заврши председник, устаде г. надзорник и захвали на поздраву“ (Напредак 1901); „Свако се постарао ... да се ријешу фине паучине, што их одасвуд омотала, отпокле се у тај посао уплетоше женски прсти“ (Драженовић Ј.);

места: *докле(доћ)* и *дошле* (за означавање мере времена, односно завршне границе трајања ситуације исказане зависном реченицом): „Докле ружица мирише, долде свак’ је бегенише“ (НПосл. Вук), „Докле мене то весеље прође, | Обојицу хоћу објесити“ (НП Вук), „А народ Српски, доклегоћ својим језиком узговори, пјеваће му име“ (Забавник, Давидовић Д.).

6.3.2. У служби везника за увођење *узрочних зависних реченица* користе се прилози са следећим значењем:

места: *ошћкуда* („због тога, зато“): „Наша се земља свака 24 часа ... одједанпута око своје Осовине обрће, одкуда дани и ноћи постају“ (Спасић М.);

узрока: *зашто* („јер, пошто“); *зашто* (само у конструкцији са везником *што*, у некњ. примерима и са везником *јер*): „Пишите ... читко, зашто се више неће примати ... молбе које нико не може да чита“ (Подунавка), „Ако кокош пјева, треба је заклати, зашто слуги смрти једној од мушких глава“ (Чајкановић В.); „Стане ... мрзити на своју пасторку ... за то што (за то јер) је она била много љепша од њезине кћери“ (НПр Вук).

6.3.3. У служби поредбено-начинског везника за увођење *поредбених зависних реченица* користи се **количински прилог** *колико* (у функцији и значењу везничког споја *као да*), а у следећим примерима:

„Скочи Кулин колико помамљен“ (С. М. Сарајлија); „Кад ја дођем своје мајору, а он узврати на ме своје сурове и кржаве очи, колико да се нијесмо нигда познавали“ (Зелић Г.), и сл.

6.4. На равни семантичких померања које прате прилоге у функцији везника, запажа се појава апстраховања месног значења прилога *докле* и *ошћкуда*. Код прилога *докле*, месно значење апстрахује се у временско;

а код прилога *ошкуда* – у узрочно. У другим случајевима, при употреби прилога у функцији везника нису регистроване знатније промене њихове семантичке структуре.

7.1. У досадашњем току излагања указали смо на то да, судећи према грађи из Речника САНУ и њеној лексикографској обради, постоје три типа лингвистичких фактора који мотивишу употребу прилога у служби других граматичких класа српског језика. Као што је показала анализа изведена у раду, избор поменутих фактора у највећој мери зависи од семантичких, прагматичких и функционално-дискурзивних (или функционално-синтаксичких) чинилаца који су заслужни за реализацију циљне граматичке класе у чијој служби се остварује прилошки садржај. Користећи се резултатима ове анализе, у закључку рада ћемо осветлити један проблем који се јавља приликом лексикографског приступа описаном систему прилошких трансформација у српском језику.

7.2. Поменути проблем везан је за семантичку локализацију језичке појаве која се у Речнику САНУ дефинише као употреба прилога у служби других врста речи. Наиме, уз ослањање на аргументе који истичу измењена морфосинтаксичка обележја прилога у служби других граматичких класа (попут, на пример, развоја њихових флективних облика у именичкој и придевској служби), у науци о језику се за поменути појаву усталио назив **конверзија**, што значи да се ради о творбеном процесу који подразумева настанак нових речи њиховим преласком у другу граматичку класу (исп. Бауер 1983: 32). Међутим, као што је у литератури већ више пута наглашавано, терминолошко одређење описане појаве не решава лексикографско питање да ли овакву употребу прилога у описним речницима треба обрађивати као **полисемију**, тј. као ширење значењске структуре прилошке речи – или као **хомонимију**, тј. као самосталну реализацију прилога у својству засебне граматичке класе (уп. Грицкат 1967: 226; Драгићевић 2007: 142–143 и 322–323).

Једно од могућих решења овог проблема у лексикографској пракси налазимо код Б. Тафре, у констатацији да, гледано са становишта промена који се одвијају у значењској структури посматраних лексема, разлику између полисемантичке и хомонимијске природе конверзије чини количина семантичког садржаја полазне речи који остаје у значењској структури циљне речи после њене трансформације у другу граматичку класу (Тафра [1986] 2005: 103). Другачије речено, што мање елемената прилошког значења преостане у граматичкој класи у чијој служби је прилог употребљен, то има више основа да поменути појаву идентификујемо као хомонимију.

7.3. Међутим, велики број прелазних стадијума између хомонимије као самосталне реализације прилога у својству друге врсте речи, и полисемије као семантичке екстензије прилога у истом контексту, наводи нас на закључак да на ово питање, у контексту наше теме, није могуће дати је-

динствен одговор, већ да се у његовом сагледавању мора ићи од случаја до случаја.

7.3.1. Семантички посматрано, хомонимији као процесу настанка нових речи са сопственим значењем најближе стоје прилози у служби именица и придева, будући да у овим случајевима долази до употребе семантичког садржаја прилога у својству номиновања или квалификовања сталних ситуација или појмова, које одговара општој референцијалној функцији циљних граматичких класа. Измене семантичког садржаја прилога нарочито су видљиве у случајевима када се ради о речима позајмљеним из страних језика, будући да тада именичка вредност сасвим асимилује њихово изворно, прилошко значење.¹⁶

7.3.2. Прилози употребљени у служби речца и узвика чине групу случајева која се, на семантичком плану, налази на прелазу између полисемије и хомонимије. Са једне стране, елементи семантичког садржаја прилошких речи бивају измењени или проширени конотативним семама својственим речцама и узвицима, за чију употребу је заслужна експресивна, односно модална измена прагматичког контекста исказа у коме су употребљени. Са друге стране, међутим, анализа изведена у нашем раду показала је да оваква употреба прилошких речи подразумева активно учешће њиховог основног семантичког садржаја у прагматичким механизмима моделовања говорне ситуације.

7.3.3. У складу са изложеним, најмање трагова хомонимије налазимо код употребе прилога у служби предлога и везника. Као што смо већ истакли, када се нађу у улози функцијских речи, прилози у полисемној структури задржавају елементе свог основног семантичког садржаја. Захваљујући овоме, тако употребљени прилози модификују значење зависних чланова, синтагми и клауза, које се на тај начин уводе у реченицу, што за последицу има појачану стилску рељефност исказа.

Извори и литература:

Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ, књ. 1–17 (**А–Опово**), Београд, 1959–2007; књ. 18 (**оповргавање–ошчуро**), Београд 2008–2009 (у припреми).

16 У складу са овим, уп. **чл. 258** *Упуштава за израду Речника САНУ*, који предлаже оригинално решење да се овако употребљене речи у речнику обрађују прво као именице, а онда као прилози: „*Страни непроменљиви придев или прилог могу бити у именичкој служби ... Међутим, како таква реч може да добије и промену по падежима ... боље је у таквим случајевима именичку службу стављати на прво место, тј. одредницу показивати као именицу, по свим правилима, а у даљој тачки споменути придевску одн. прилошку службу, без обзира на то којој врсти припада реч у страном језику*“ (курзив: Н. И.).

У контексту изложеног, в. рад Николић 2002, у коме се дати проблем опсежније разматра са становишта лексикографског искуства израде и редакције великог описног речника САНУ, као и једнотомника МС (стр. 51 и д.; т. **4.а-в.**).

- Антош 1974:** Аница Антош, *Основе лингвистичке стилистике*, Загреб.
- Барић 1997:** Еугенија Барић et al., *Хрватска драматика, 2. промијењено издање*, Загреб.
- Бауер 1983:** Laurie Bauer, *English Word-formation*, Cambridge.
- Бејкер 2003:** Mark C. Baker, *Lexical categories (Verbs, Nouns and Adjectives)*, Cambridge.
- Белић 1941 [1998]:** Александар Белић, *О језичкој природи и језичком развоју*, Изабрана дела, том I, Београд, Завод за уџбенике.
- Гортан-Премк 1997:** Даринка Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Библиотека Јужнословенског филолога, књ. 14, Београд.
- Грицкат 1961:** Ирена Грицкат, „Прилози и њихов однос према придевима и придевским значењима“, *Наш језик* XI, св. 3–4, Београд, 69–80 (св. 3) и 78–89 (св. 4).
- Грицкат 1967:** Ирена Грицкат, „Стилске фигуре у светлу језичких анализа“, *Наш језик*, књ. XVI, св. 4, Београд, 218–235.
- Грицкат 1983:** Ирена Грицкат, „О прилозима у српскохрватској језичкој науци“, *Јужнословенски филолог* XXXIX, Београд, 1–41.
- Драгићевић 2007:** Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд.
- Ивић 2007¹:** Милка Ивић, „Актуелни увиди у ‘врсте речи’“, *Наш језик* XXXVIII/1–4, 5–7.
- Ивић 2007²:** Милка Ивић, „О односима између придева и прилога“, *Наш језик* XXXVIII/1–4, 9–13.
- Ковачевић 1998:** Милош Ковачевић, „Диференцијација партикула и хомоформних (дијелова) везника“, *Научни састај слависта у Вукове дане 27/2*, Београд, 215–228.
- Ковачевић 2008:** Милош Ковачевић, „Значај интензификатора за концесивну интерпретацију зависних реченица“, у: *Српски језик у (кон)тексту*, *Зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу*, Крагујевац, 65–83.
- Корин 1998:** Andrew R. Corin, „Врсте речи између структурализма и генеративизма“, *Научни састај слависта у Вукове дане 27/2*, Београд, 55–71.
- Крофт–Круз 2004:** William Croft, D. Alan Cruse, *Cognitive Linguistics*, Cambridge.
- Круз 2004:** Alan Cruse, *Meaning in Language (An Introduction to Semantics and Pragmatics)*, second edition, Oxford.
- Лашкова 1998:** Лили Лашкова, „Подела на врсте речи у словенским језицима – могућности и перспективе“, *Научни састај слависта у Вукове дане 27/2*, Београд, 31–37.
- Мразовић–Вукадиновић 1990:** Павица Мразовић, Зора Вукадиновић, *Граматика српскохрватског језика за старице*, Београд.
- Николић 2002:** Мирослав Николић, „Тешкоће при утврђивању одреднице у реченицама српског језика“, у: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*, *Зборник радова са међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији*, Нови Сад – Београд, 49–56.
- Остојић 1998:** Бранислав Остојић, „О једном типу замјеничких и прилошких везника у српском језику“, *Научни састај слависта у Вукове дане 27/2*, Београд, 197–204.

Пипер 1983: Предраг Пипер, *Заменички прилози (граматички сјај и семантички прилози)*, Нови Сад.

Половина 1998: Весна Половина, „Врсте речи и лингвистичке теорије“, *Научни саставак слависта у Вукове дане 27/2*, Београд, 73–82.

Ристић 1990: Стана Ристић, *Начински прилози у савременом српскохрватском књижевном језику (лексичко-граматички прилози)*, Библиотека јужнословенског филолога, књ. 9, Београд.

Ристић 2004: Стана Ристић, *Експресивна лексика у српском језику (теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти)*, Београд.

Ристић–Дугоњић 1999: Стана Ристић, Милана Радић–Дугоњић, *Реч, смисао, сазнање (стаудија из лексичке семантике)*, Београд.

Симић 1998: Радоје Симић, „‘Прагматичка’ и ‘лингвистичка’ теорија о врстама речи“, *Научни саставак слависта у Вукове дане 27/2*, Београд, 19–29.

Станојчић–Поповић 2002: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Грамматика српског језика, 8. прерађено издање*, Београд.

Стевановић 1964¹: Михајло Стевановић, *Савремени српскохрватски језик 1*, Београд.

Стевановић 1969²: Михајло Стевановић, *Савремени српскохрватски језик 2*, Београд.

Стевановић 1982: Михајло Стевановић, „Синтакса у лексички“, у: *Лексикографија и лексикологија (зборник реферата са истоименог научног скупа)*, Београд – Нови Сад, 289–296.

Тафра 1986: Бранка Тафра, „Разграничавање хомонимије и полисемије (лексиколошки и лексикографски проблем)“, *Филологија*, књ. 14, Загреб, 128–139.

Тафра 2005: Бранка Тафра, *Од ријечи до рјечника*, Загреб.

Тополињска 1998: Зузана Тополињска, „Да ли су везници хомогена врста речи?“, *Научни саставак слависта у Вукове дане 27/2*, Београд, 191–196.

Упутства за израду Речника САНУ, интерни спис Института за српски језик САНУ, Београд.

THE ROLE OF ADVERBS SERVICING OTHER PARTS OF SPEECH IN SERBIAN LANGUAGE (based on the corpus of SASA Dictionary)

Summary

This paper presents an account of linguistic factors which motivate the use of adverbs in the functions typically realized by other word classes in Serbian. Based on the corpus of 74 lexicographically treated adverbs used as **nouns**, **adjectives**, **prepositions**, **conjunctions**, **particles** and **interjections**, which were excerpted from the corpus for 18 volumes of the descriptive SANU Dictionary (letters: A–O), we grouped and classified the linguistic factors that were shown to be the most important in the use of adverbs as other word classes.

In the conclusion, the issue of semantic localization of such use of adverbs between polysemy and homonymy is emphasized, as well as the problems which may occur in the lexicographic treatment of the outlined system of adverb transformations in Serbian.

Nenad Ivanović